

ТОДОТ ГАЛІП

Нове покоління Буковини, покоління, що виростало вже серед нових умов, мало що, а то, може, й нічого не чуло про Галіпа, людину, що перед першою світовою війною, а то й після розвалу Австрії, в часах наших визвольних змагань, відіграла поважну роль в українському національному житті Буковини. А тимчасом Тодот Галіп, тоді в силі віку, чернівецький адвокат, людина соціально зовсім незалежна, був послом до буковинського союму, очолював радикальну партію й видавав її орган „Громадянин“, із його голосом лігалося офіційне представництво буковинсько-української політики з послом Васильком на чолі, він був організатором буковинсько-українських „Січей“, був душею Січевого руху, головуючи в буковинському „Союзі Січей“, який мав свій орган „Січ“, що

його видавав Галіп, він був членом усіх культурно-освітніх українських організацій на Буковині і працював часто в їх радах („віділах“) — усе це речі, в яких вихованому в нових політичних умовах українському молодому поколінню важко було орієнтуватися. Викликані 1914 р. обставинами з рідного краю, Галіп ще тільки 1918 р. мав нагоду на короткий час заглянути до своїх Чернівців і взяти участь в організації українського національного життя на Буковині. Бо вже 11 листопада 1918 р. країну заняло румунське військо, Галіп подався до Станиславова, де став членом Української Національ-

ної Ради від Буковини, пізніше побував над Дніпром, увійшов у склад Дипломатичної Мисії, що під головуванням проф. Дмитра Антоновича заступала інтереси української державності в Римі — та коли справа української державної незалежності провалилася, перебрався на Закарпаття, осів адвокатом у Хусті, звідкіль після 15 березня 1939 довелося втікати на захід і доживати у вигнаннях і біді життя в моравському Берні...

Покійний був визначний правник, склав свого часу практичну книжку про те, як писати урядові заяви та прохання („Домашній писар“), займався звичайним правом на закарпатській Верховині, на основі праці з ділянки цього права габілізувався на українському прязькому університеті та був якийсь час доцентом на правничому факультеті.

Так, усі ці справи були мало, а то й невідомі повішому буковинсько-українському поколінню. Та, певне, ще менше не тільки воно, але й загалом українське громадянство знало, що Тодот Галіп був поет і повістяр, що належав він до кращих письменників зеленої Буковини, що він був дуже добрим знавцем літературної української мови, що форма його віршів ідовольняє й найсуворішого літературного критика, що він увесь час стежив за розвитком українського письменства, зокрема — ліричної поезії, до кінця свого життя читався українською літературою, був усе пильним читачем усіх наших літературних журналів, і зокрема й „Наших днів“, які на нього „робили цілком вражіння європейського інтелігентського журналу“) — жалкував тільки, що „друку дуже дрібний“ — та збирався в ньому співробітничати...

Вихований у чернівецькій німецькій гімназії, де в 90 рр. XIX ст. серед української молоді панував москвофільський дух, що його серед молоді підтримував головним редактором „Родимого Листка“ о. Микола Огоновський (брат проф. Омелія Огоновського) — Галіп-гімназист захопився „общеруськістю“, вивчив дуже добре російську мову і почав нею віршувати. Ще гімназистом посилав він свої російські поезії до москвофільського львівського журналу „Бесѣда“, який від 1891 радо поміщував гладкі вірші молодого поета. Число цих віршів з року на рік більшало: в 1893 р. не було майже зшитка журналу, де не було б якоїсь Галіпової поезії. Та в 1894 р. їх, тих віршів, уже менше — а з червнем того року ми вже не находимо імені Галіпа ні між співробітниками львівської „Бесѣди“, ні чернівецької москвофільської „Православної Буковини“, де Галіп поміщував народною мовою свої легкі, гарні ліричні поезії. В тому році Галіп, — з початком того року ще голова москвофільського студентського товариства „Буковина“ — він, що його москвофільці згорда залічували до т. зв. червонорусської трійці поетів (сюди зачисляли ще Юліяна Яворського та Дмитра Вергуна) — уже містить свої вірші у львівській „Зорі“, пориває з москвофільством, стає близько до редакції „Буковини“, яку 1895 р. перебрав Й. Маковей, і втрату його для москвофільства оплакує Вергун у вірші „Другу“, посвячену Галіпові, поміщену в 16—17 ч. „Бесѣди“. Тут автор вірша додавався до того, що, мовляв, Галіп „прельстився дарами тьхъ, що нашъ народъ сесуть“ і почав „пѣть панамъ хвалу і оду“, хоч і висловлював по-взуїтському надію, що він ще повернеться до своїх старих „друзів“. Та Вергуну Галіп дав відсіч у „Буковині“ (ч. 132 з 1895 р. див. малий фейлетон: „Віршована злоба дня“), де всю тогочасну діяльність русофілів назвав анахронізмом, а ціле „послання“ Вергунове схарактеризував як „хаос, заморочуючий хаос, без

розумного початку, а з смішним і самонадійним кінцем“.

На перехід до українського табору, перехід, що склався не нараз, а після довгої душевної й розумової боротьби, заважив у Галіпа — Драгоманів. Це видко найкраще з його дуже гарного і змістового некролога того нашого історика і визначного громадського діяча, — його Галіп помістив у двох фейлетонах „Буковині“ (ч. 57 і 59) після смерті софійського професора. Ця смальветка вказує на те, що автор її дуже основно простудіював діяльність і твори Драгоманова, захопився його ідеями, які привернули його до українства, і якими він жив увесь час — і як діяч радикальної партії на Буковині, і пізніше...

Прочитуючи тепер російські вірші Галіпа, ми маємо враження від них — чогось штучного, холодного, далекого від справжнього чуття, хоч зміст їх — лірика (навіть довга поема „Бѣлечь“, що її друкувала „Бесѣда“ аж у чотирьох зшитках за 1893 р., і вона — більш лірична, ніж епічна). Є це відгуки начитаного, у віршах чується і Пушкін, і Лермонтов, і Кольцов. Це їх вірш (бездоганий російський класичний вірш), їх мова, їх вислови, їх образи, такі далекі від наших українських, та ще буковинських. Як мило вражають вас легкі народні строфи в українських віршах Галіпа з тих часів, чи як узяти „Веснянку“ з „Православної Буковини“ з 1894 р., чи хоч би пісню опришків у російській поезії „Бѣлечь“, не кажучи про пізніші українські ліричні вірші, поміщені чи в „Зорі“, чи в „Буковині“, чи в літературному додатку до неї, в „Неділі“. Там усіякі „Романси“, „Мечты“, „Ідеали“, „Мечтатели“, там усіякі „Думи на развалинах“, сухі патріотичні декламації та декламації на тему нашої неволі та нужди, але ж тільки — декламації, туг — чуття, висловлене просто, ясно, без зайвих додатків, хоч і вірші їх теж бездоганний, і форма їх може зовсім вдоволити сьогочасних авторів книжки про віршування... Правда, пізнання російської класичної поезії вийшло на користь Галіпові: в його українських поезіях ви не помітите боротьби з формою. Боротьбу ту знів Галіп, і знів її переможно, тоді, як снів за своїми російськими віршами. І як почав віршувати по-українському, в нього вже була форма засвоєна.

Друкував Галіп так узагалі небагато. Причина цього та, що він зневірився у своєму таланті, після кривдної й несправедливої, на наш погляд, критики на його першу повість „Перші зорі“, що друкувалася в 1895 р. фейлетонами в „Буковині“ і вийшла окремою книжкою. Повість ця, в якій проф. Кримський добачав „дуже серйозний белетристичний талант“ („Зоря“, 1897, ч. 1), Франкові дуже не сподобалася, здається, за не дуже корисне змальовання представника радикальної галицької молоді (повість узагалі змальовує студентське життя чернівецької молоді), і він автора її за неї дуже вилаяв... Галіп узняв собі до серця Франкову критику, перестав писати прозою і тільки нішком віршував. Довелось довго перекопувати його, щоб дав згоду на друку збірки ліричних віршів, що, під мою редакцію, появилася 1901 р. як черговий (4) випуск „Виданняцтва академічного товариства“ „Молода Україна“ в Чернівцях“ п. з. „Думки та пісні“. Збірка — дивелічка, обіймає всього 36 сторінок і містить вибрані Галіпові ліричні поезії від 1894—1899. Гарна ця збілочка не найшла відгуку критики, здається, тому, що в нас на все, що появлялося поза Львовом, не звертали уваги. А це шкода, бо Галіпова лірика — любовна чи патріотична, чи на тему становища наших селян — на той час була явищем дуже цікавим, ані трохи не гіршим за саморозкрямлювані вірші деякого з членів тодішньої „Молодої Музи“ — ці вірші й досі заслуговують на увагу... Поет не переставав ніколи віршувати. У 1919 р. випустив ще збірку ліричних віршів у Станиславові п. з. „Дика рожа“, але вона залишилася зовсім невідомою і найближчим до нього людям. А в 1934 р. помістив у журналі „Назустріч“ із циклу любовної лірики декілька поезій під збірним наголовком „Хризантеми“. Наголовок — дуже пророчистий... Треба думати, що в його архіві найшлося б ще чимало ліричних творів, але ж бо невідомо, що складалося з архівом. Втікаючи з Хусту після відомих подій у березні 1939 р., Галіп покинув там свою всю літературу спадщиною на призовище...

Крім згаданої повісті зі студентського життя, написав Галіп ще дві повісті: „Нерівна гра“ — образок українського національного руху на Буковині з часів перед 1914 р. та „Пани і підпанки“ — соціально-побутовий малоюнок із тих самих часів. На жаль, обидва ці твори для нас — недоступні, бо друкувалися фейлетонами, перший у „Канадському Фармері“, другий у — чернівецькому „Часі“, і відбиток із них не зробили. Останніми часами виготовував Покійний свої дуже цікаві спомини, що їх першу частину надрукували „Краківські Вісті“, ще до смерті автора. Маємо відомості, що письменник на еміграції писав вірші і по-німецькому й містив їх в американських німецьких журналах для... заробітку.

Галіп був дуже цікава постать на буковинському ґрунті. Належав до людей, що поборювали всякі місцеві сепаратизми, що вірили в краще наше майбутнє, хоч і не закривали очей на криваве минуле й нелегке сучасне; для нього було ясно, що

пускаєть морози,
легіт повіе,
вся Україна
зазеленіє.

він знав, що тільки „добрий дух“ нашого народу вибавив його і повернув йому почорнілі ниви, щоб на них зазеленіло знову українське жито — бо знов мають настати гаразд і слава на українській землі“ („Над Дністром“ — поезія в прозі з 1894 р.).

Такими думками й надіями жив і з ними і зійшов у могилу.

Помер Галіп у 70 році життя, дня 6 квітня 1943.

Василь Сімович

*) Виписка з його листа до мен. з 23 лютого 1943.